

КУЛЬТУРА І ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ

DOI : 10.33274/2079-4835-2024-28-1-58-70

УДК 81'362:(316.772.2-029:(811.111:811.161.2))(045)

Барліт Л. М.,
здобувачка ВО

Остапенко С. А.,
кандидат пед. наук,
доцент

Удовіченко Г. М.,
кандидат пед. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна, e-mail: barlit@donnuet.edu.ua
e-mail: ostapenko@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-3915-4854

e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3731-0857

АНГЛІЙСЬКА ТА УКРАЇНСЬКА НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

UDC 81'362:(316.772.2-029:(811.111:811.161.2))(045)

Barlit L. M.,
Student

Ostapenko S. A.,
PhD in Pedagogical sciences,
Associate Professor

Udovichenko H. M.,
PhD in Pedagogical sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: barlit@donnuet.edu.ua
e-mail: ostapenko@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-3915-4854

e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3731-0857

ENGLISH AND UKRAINIAN NON-VERBAL COMMUNICATION: CONTRASTIVE ASPECT

Мета. Визначити та порівняти особливості невербальних елементів у англійській та українській комунікації.

Методи. Основні наукові результати отримано за допомогою комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме: аналізу та синтезу наукової літератури з проблем невербальної комунікації; теоретичного узагальнення та конкретизації; зіставного методу та методів лінгвістичних досліджень.

Результати. Невербальна комунікація відіграє вагомий роль у процесі спілкування. Вона може бути навмисною або ненавмисною, є первинною, завжди здійснюється за допомогою сенсорних систем, таких як, слух, зір; несловесне спілкування є неоднозначною та її важко розкласти на окремі складові через застосування різних невербальних елементів: рухів тіла або виразу обличчя. Невербальна комунікація виконує різноманітні функції: заперечення, регулювання (контролювання), акцентування, замінювання та доповнення. До невербальної комунікації відносять кінесіку, проксеміку, окулесіку, паралінгвістику, гаптику, хронеміку, рухи голови й пози, особистісну презентацію.

Порівняльний аналіз невербальних елементів англійської та української мов показав, що англійська комунікація більш стримана, консервативна щодо міміки, в той час, як українська більш експресивна й емоційна. Британці віддають перевагу власному простору, тому виявляють стриманість під час спілкування, а українці звикли досить близько підходити до співрозмовника. Британці також досить стримані щодо зорового контакту, а для українців це досить важливо, щоб розуміти певні емоції та настрій людини. У паралінгвістиці було визначено, що люди в Британії звикли досить спокійно, майже без емоцій розмовляти, а в Україні голосно, дуже емоційно. З точки зору хронеміки, у Великій Британії організовано, дуже пунктуально і зосереджено ставляться щодо використання часу, а українці менш орієнтовані на точність, тому можуть не так серйозно ставитись до цього. Стосовно рухів голови та поз було досліджено, що британці досить часто тримають голову прямо через їхню обережність та ввічливість у власних висловлюваннях, а люди в Україні досить експресивно можуть рухати головою. Пози британців вишукані й розслаблені. Люди в Британії віддають перевагу натуральності, більш консервативному одягу, тому для них головне – це комфорт. В Україні люди багато часу приділяють тому, щоб гарно одягнутися або презентувати себе якомога краще.

Таким чином, розуміння невербальних засобів англійської та української мов є досить важливим, актуальним елементом для того, щоб його вивчати й покращувати культурні навички комунікацій людей з різних культур, а невербальна комунікація в цілому може покращити здатність людини спілкуватися, залучатися і встановлювати значні взаємодії у повсякденному житті.

Ключові слова: комунікація, невербальні засоби, кінесика, проксемика, окулесика, паралінгвістика, гаптика, хронеміка

Постановка проблеми. Невербальна комунікація досить важлива в сучасному світі, де міжкультурна взаємодія та глобалізація зростають щодня. Несловесна комунікація є невіддільною частиною будь-якої розмови. Уміння розуміти невербальні елементи є основною навичкою ефективного спілкування. Часто перше враження про людину, яке формується під час самої розмови, є результатом дії, зокрема використання конкретних невербальних сигналів. У наш час треба багато уваги приділяти вивченню та дослідженню невербальної комунікації, коли йде мова про спілкування між різними культурами. Це досить важливо, адже розуміння відмінних рис невербальних елементів у англійській та українській мовах допоможе уникнути непорозумінь під час комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана тема є досить дослідженою вітчизняними та зарубіжним науковцями: дослідженням кінесики займалися Ч. Дарвін, Р. Бердвістел, О. Харчук; вивченню проксемики присвятили свої праці Д. Армстронг, Е. Холл, Л. Славова; аналіз окулесики здійснювали С. Яник, Р. Велленс, М. Аргайл, Л. Лисиченко, К. Васюк; Дж. Л. Трейджер, Л. Солощук досліджували паралінгвістику; А. Піз, К. Ніколаєва вивчали гаптику; аналізом хронеміки займалися Дж. Бруно, І. Ущановська; дослідження рухів голови і поз висвітлено у працях Д. Таннен, Т. Космеди; на вивчення особистісної презентації наголошували М. Аргайл, Н. Мирончук. Але існує лише невелика кількість вітчизняних праць, досліджень, що стосуються порівняльного аналізу невербальної англійської та української комунікації, тому особистісний інтерес і бажання зробити власний внесок до наукової діяльності допоможуть розширити знання по цій темі.

Мета дослідження – визначити та порівняти особливості невербальних елементів у англійській та українській комунікації.

Виклад основного матеріалу. Участь кожної особи у соціальному житті виявляється через здійснення актів комунікацій, які сприяють досягненню різноманітних цілей. Такі акти створюють зв'язок між співрозмовниками з метою отримання необхідної інформації, спонукання до певних дій або задоволення психологічних потреб. Комунікація є процесом обміну інформації для ефективного спілкування.

Говорячи про комунікацію, люди зазвичай мають на увазі слова, які використовують. Тим не менш, це не зовсім вірно, оскільки явне значення слів та інформації, яку вони передають, не обмежує міжособистісне спілкування. Там також є неявна інформація, виражена через невербальну поведінку.

Можна сказати, що невербальна комунікація – взаємодія між особами, під час якої інформація передається без використання мовних засобів, а шляхом поз, жестів, міміки, образів та інших немовних засобів, які допомагають мовцям ще краще зрозуміти один одного, оскільки вони додають додаткові значення всьому сказаному.

Невербальну комунікацію можна охарактеризувати наступним чином:

1. Невербальна комунікація може бути навмисною або ненавмисною, оскільки, коли люди спілкуються невербально, вони цього не усвідомлюють.

2. Невербальна комунікація є первинною, бо має перевагу над вербальною комунікацією.

3. Невербальна комунікація завжди здійснюється за допомогою різних сенсорних систем, а саме: смаку, зору, слуху.

4. Невербальна комунікація є неоднозначною, оскільки невербальна поведінка може мати різні значення в залежності від особистості людини, сімейного впливу та культури [5].

5. Розкладання невербальних повідомлень на окремі складові є складним завданням через те, що вони включають різноманітні прояви через вираз обличчя, рух тіла або інтонації голосу.

Невербальні засоби комунікації мають потужний потенціал для передачі широкого спектру інформації, особливо щодо особливості комунікатора. Вони можуть відображати його емоційний стан, темперамент, особистісні якості і інше. Головна мета невербальної комунікації полягає в тому, щоб отримати максимальну кількість інформації. Інформацію можна здобути за допомогою міміки, жестів, інтонації, бо вони здатні відобразити душевну енергію та рухи людини. Загалом невербальна комунікація немає структури, бо вона відбувається раптово або спонтанно, а не механічно.

Невербальна комунікація має низку важливих функцій у спілкуванні:

а) *Заперечення*. Невербальні сигнали заперечують вербальним повідомленням. Це відбувається тоді, коли сказане та зроблене не збігаються.

б) *Регулювання або контролювання*. Використання невербальних сигналів для координації взаємодії між людьми і зменшення напруги під час самого спілкування, а саме: стискання рук, постукування ногою та інше.

в) *Акцентування*. Додаткове наголошення вербального повідомлення за допомогою невербальних сигналів.

г) *Замінювання*. Невербальні сигнали можуть використовуватися як заміна для усно висловлених слів. Це може бути дотик, жест або погляд.

г) *Доповнення*. Повідомлення, яке передане невербальним чином, ще доповнюється вербальним шляхом. [1; 9]

Невербальна комунікація поділяється на кілька категорій:

1) *Кінесика*

Кінесика – наука, що вивчає використання людьми рухів тіла та міміки. Саме рух тіла і жести розглядаються як форма невербальної комунікації [6, с. 1]. Зокрема, жести є невід'ємною частиною людської взаємодії, бо їх зазвичай називають «безмовною мовою». Тому рухи тіла, міміка й жести вважаються найефективнішими методами спілкування, оскільки вони роблять взаємодію між людьми більш цікавою та зрозумілою.

2) *Проксеміка*

Проксеміка вивчає просторові умови та час у комунікації, а саме: дистанція, відстань між співрозмовниками, розміщення у просторі мовців і т.д. Батько дослідження проксеміки, Едвард Т. Холл, ввів термін «проксеміка» для того, щоб вказати що «близькість» впливає на

людську взаємодію. Саме вже слово демонструє те, як люди використовують особистий простір навколо них, коли вони взаємодіють з іншими [9, с. 168].

3) *Окулесика*

Окулесика досліджує зоровий контакт та мову очей. Органи зору є дуже важливими елементами в людському тілі не тільки через функцію, яку вони виконують, але й для комунікаційних цілей. Чим ближче перебувають люди одне до одного, тим менше вони зустрічаються поглядами. І навпаки, на віддалі вони тривалий час дивлять один на одного і використовують жести для підтримання уваги під час розмови [3, с. 53].

4) *Паралінгвістика*

Паралінгвістика – наука, яка вивчає звукові елементи невербальної комунікації: інтонацію, висоту голосу, гучність тощо [7, с. 176]. Звук голосу може повідомити іншим про емоційний стан, ставлення або потреби підтримки. Зокрема те, як людина говорить, також впливає й на те, як інші інтерпретують її наміри.

5) *Гаптика*

Розділ, що досліджує тактильні відчуття й мову торкань без використання слів. Дотик може відображати наше відношення до співрозмовника. Він може служити знаком нашої влади над іншою особою, виражати емпатію чи розуміння. Також дотики можуть мати ритуальний характер – рукостискання, коли важко підібрати слова або зовсім неможливо [5, с. 2].

6) *Хронеміка*

Хронеміка вивчає, як люди використовують час під час самої комунікації. У професійному світі час є цінним товаром. Коли людина запізнюється, всі реагують негативно. Якщо навпаки, приходять рано, то її вважають відповідальною або надмірно нетерплячою. У деяких культурах люди живуть заради сьогодні, а інші чекають завтра [9].

7) *Рухи голови і пози*

Рухи голови та пози часто використовуються, щоб визнати іншу людину й передати інтерес або уважність. З точки зору рухів голови, кивок є універсальним знаком привітання в культурах, де офіційний уклін більше не використовується. Існує чотири загальні пози людини: стоячи, сидячи, присідаючи, лежачи. У кожній із цих поз є багато варіацій, але в поєднанні з жестами чи іншими невербальними засобами, вони можуть виражати різні значення [6, с. 4].

8) *Особистісна презентація*

Особистісна презентація включає в собі два компоненти: перше – наші фізичні характеристики, а саме: форму тіла, вагу, зріст, і речі, якими ми прикрашаємо та оточуємо себе. Фізичні характеристики відіграють важливу роль у формуванні первісного враження, бо всі знають такий вираз «Не суди книгу за її обкладинкою». Зокрема, люди, які вважаються привабливими на основі їх фізичних характеристик, мають певні переваги в багатьох аспектах життя [9, с. 172]. Щодо речей, то вони допомагають сформувати думку про людину. Як правило, всі більш позитивно реагують на тих, хто гарно одягнений. Тому речі також використовуються для невербальної комунікації. Вибір людини виражає значення того, що вона цінує, та образ, яке вона хоче представити [6, с. 5].

У дослідженні міжкультурної комунікації невербальні елементи мають важливе значення, оскільки вони можуть мати значний вплив на розуміння та сприйняття інших культур.

Якщо порівнювати кінесику англійської й української мов, то можна сказати, що українська більш схильна до емоційності та самовираження через застосування міміки й жестів. В той час, як англійська є більш консервативною, офіційною. Британці вважають, що експресивна міміка частково неефективна в певних ситуаціях, особливо під час офіційних зустрічей та зборів. Це може цілком відображатися у стриманому виразі обличчя під час розмови, навіть у тих випадках, коли внутрішні емоції переповнюють. Зокрема, люди в Великій Британії можуть мати сильне почуття гумору. Водночас, вони можуть виражати свої

почуття за допомогою міміки, але утримуватися від надто емоційних слів, якщо знаходяться з незнайомою людиною або перебувають у формальних ситуаціях. Англійська комунікація є відкритою, відбувається без словесного прикрашення і часто буває скупію щодо жестів та міміки. Для британців основним носієм інформації є слова, а не застосування невербальної комунікації. Немає значення, що не було сказано. Українці – навпаки, виявляють більшу експресивність, прямотинійність, відвертість під час спілкування для того, щоб краще передати власні емоції. Вони не бояться виражати емоції, тому частіше посміхаються, спілкуючись з людьми, що може викликати у співрозмовника довіру.

Щодо жестів, то британці вітають один одного найпоширенішим та більш формальним способом – рукоштісканням. Для них ця витягнута рука може бути свого роду полегшенням, бо вона дозволяє уникнути короточасних незручних роздумів про те, чи буде зроблено спробу обіймів. Рукоштіскання є найбільш універсальним вітанням як між чоловіками, так і між жінками. Британці завжди посміхаються та зберігають зоровий контакт з людиною, коли тиснуть руку. Вітаються українці так само через сильне рукоштіскання, але такий спосіб зазвичай використовують чоловіки. Українські жінки зазвичай використовують просте усне вітання. Зокрема, ще можуть використовувати поцілунки незалежно від того, відомий співрозмовник чи ні. В Британії люди використовують поцілунок для привітання тільки з близькими людьми, яких давно не бачили.

Жест «Вікторія» або «Ножиці», коли вказівний і середній пальці піднято вгору. Британці сприймають цей знак мов образу і тому можуть сприйняти це за грубість, якщо кисть руки повернута до співрозмовника тильною стороною [10, с. 15]. Українці такий жест зазвичай використовують для передачі гарного настрою та емоцій. Вони зазвичай показують його, коли фотографуються.

Жест «Догори дригом стакан». Якщо в Британії перевернути посуд, а особливо в якомусь барі, то люди можуть сприйняти це як запрошення до бійки [2]. В Україні це означає, що людина демонструє свою відмову, наприклад від алкоголю.

Якщо у британця вказівний і середній пальці складені разом та підняті догори, то це означає, що він незадоволений, обурений або просто має негативне ставлення. Такого жесту в Україні немає, але є альтернативний, коли середній та вказівні пальці на одній руці підняті та одночасно зігнуті, а на іншій руці інші також зігнуті. Він має жартівливий характер.

Жест «Дуля», коли великий палець знаходиться між середнім та вказівним. В Британії він використовується в грі, коли гравець «краде» чужий ніс. Часто це відбувається з маленькими дітьми, коли гравець бере за ніс і каже: «У мене твій ніс», тримаючи його між вказівним та середнім пальцями [12]. У той час, великий палець означає той «викрадений» ніс. Тому цей жест має більш гумористичний характер. В Україні він вказує на грубість, несхвалення й означає відмову від чогось. Тому даний жест недоречно використовувати в повсякденному житті. Таким чином, в кінесіці, британці демонструють більшу стриманість, а українці виражають більше емоцій через міміку та застосування різних жестів.

У проксеміці люди зазвичай тримаються комфортної дистанції, яка має багато назв, як наприклад: «особистий простір», «міжособистісна дистанція», «зона комфорту» і т.д.

Відстань залежить від характеру відносин та соціальної взаємодії. Існують такі типи дистанцій:

1. Інтимна дистанція (Зона емоційного навантаження).
2. Особиста дистанція (Використовується для неформального спілкування).
3. Соціальна дистанція (Використовується під час ділових зустрічей, у соціальних мережах).
4. Громадська дистанція (Гарна відстань, яка використовується для одностороннього спілкування, від оратора до аудиторії. Вимагає більш гучний голос і стилізовані жести) [4; 14].

У Великій Британії та інших північних культурах комфортна дистанція під час спілкування – на відстані витягнутої руки, навіть може бути більше. Британці дуже поважають власний «особистий простір», тому намагаються його відстоювати, уникаючи надмірного

спілкування. Тож під час розмови, вони воліють стояти поруч один з одним, а не навпроти. У слов'янських культурах відстань ближча. В Україні люди часто сприймають комунікацію як процес, який вимагає активної участі та вияву емоцій, тому вони більш відкриті, коли справа доходить до встановлення контакту. Наприклад, українець, спілкуючись з британцем, завжди намагатиметься підійти ближче, тоді як другий буде відступати або робити крок назад. Зрештою, українець може подумати, що британці гордовиті, тоді як британці можуть сприйняти українського співрозмовника досить нав'язливим. Підсумовуючи, британці більше поважають власний простір, тому виявляють певну стриманість та тримають певну дистанцію під час розмови, а українці можуть бути ближче до співрозмовника, щоб проявити певну емоційність, щирість.

В окуlesiці британці досить стримані. Для них уникнення зорового контакту та навпаки певна надмірність – це однаково негативно. Зазвичай у Великій Британії візуальний контакт підтримується протягом короткого часу. Зокрема, прямий погляд є найліпшим знаком зацікавленості та уваги у співрозмовцеві. З іншого боку, відсутність зорового контакту британці розуміють як байдужість, лукавність. Головною відмінністю є те, що вони часто уникають візуального контакту в людних місцях, наприклад, коли світлофор спалахує зеленим для переходу на перехрестя, люди в Британії дивляться вниз на землю і йдуть якнайшвидше, щоб уникнути будь-якого зорового контакту з іншими пішоходами [15]. В Україні зоровий контакт є дуже важливим та вважається ознакою поваги. Вони звикли до більшого рівня візуального контакту як ознаки емоційного зв'язку, зацікавленості, довіри. Прямий зоровий контакт є нормою й очікуваним. Однак, вважається неввічливим відверто дивитися на когось, а помітне уникнення прямого візуального контакту може викликати свого роду підозру. Крім того, українці можуть відчувати зміни в зоровому контакті, тобто це свідчить про їх уважність до невербальних сигналів комунікації, оскільки вони швидко реагують на зміни рухів очей. Отже, британці більш стримані щодо зорового контакту під час спілкування, а для українців він дуже важливий для того, щоб розуміти настрій, поведінку, емоції співрозмовника.

У паралінгвістиці британці зазвичай мають більш повільний темп, що свідчить про їх ввічливість та ретельний контроль у спілкуванні. У той час, як українці мають швидкий темп мовлення, іноді змінюючи інтонацію для вираження власних емоцій. Також люди в Великій Британії розмовляють неголосно, розмірено, без підвищення голосу, бо вони мають стриманий характер і не звикли гучно себе поводити. Українці часто голосно себе поводять для того, щоб підкреслити якусь важливу інформацію під час самої розмови. Зокрема, британці зазвичай ставлять паузи між словами, щоб зробити мовлення більш чітким та підкреслити певне слово. Люди в Україні можуть і не робити паузи, якщо вони входять в кураж, то їх важко зупинити. Така поведінка свідчить про швидкість їх мовлення та емоційне залучення у спілкування. Інтонація британців більш стабільна, приглушена, і це вказує на стриманість вираження емоцій. Українці, навпаки, часто використовують інтонаційні зміни для того, щоб більш емоційно передати інформацію та показати власне ставлення до сказаного. Таким чином, британці мають спокійну, майже беземоційну інтонацію, а українці зазвичай більш гучну, емоційну та експресивну.

Культури щодо гаптики можна розділити на два типи, перший – тісні стосунки, а другий – стосунки на дистанції. До першого типу відносять країни, де переважно передають інформацію через фізичний дотик, а саме: Південна і Східна Європа, Латинська Америка. Водночас, другий тип – країни, які воліють спілкуватися на відстані, до них входять: Північна та Західна Європа, Азія [13, с. 19].

Якщо розглядати британську культуру з точки зору гаптики, то вона досить стримана і дотики зведені до мінімуму. Торкаючись когось, якщо це не члени родини, британці можуть відчувати себе дуже некомфортно, тому це сприймається дуже серйозно. Для підтримки ввічливості вони можуть використовувати легкі дотики, але недовготривалі. Українці, зі свого боку, більше застосовують дотики під час спілкування. Особливо під час зустрічей, вони можуть використовувати обійми або дружні дотики руки. Для українців такий фізичний

контакт може означати підтримку та дружбу. Зокрема, вони не надто лагідні з тими, кого погано знають, і тому схильні обмежувати тактильність з іншими. Як правило, в Україні недоречно торкатися будь-кого під час розмови, якщо не впевненні в близькості стосунків. Члени сім'ї та друзі часто виявляють більше фізичної ніжності, застосовуючи обійми, поплескування. В Британії рідко тримаються за руки. Одна людина, яку вони можуть взяти за руку – їхня маленька дитина. Проте, ще є окремий серйозний виняток – це випадки, коли комусь потрібна допомога під час прогулянки, а особливо зазвичай людині похилого віку, якщо вона має проблеми із зором або інші складнощі. Британські діти також схильні відмовлятися триматися за руку в більш ранньому віці, ніж у інших країнах. Тому батьки, які беруть за руку одинадцятирічну дитину, можуть привернути увагу. В Україні люди більш тактильні, тому часто тримають один одного за руку. Такий жест може демонструвати дружбу, романтичні стосунки. Крім того, цей знак є невіддільною частиною на весільних церемоніях, коли молодята тримаються за руки. Порівняно з британцями, українські батьки завжди беруть своїх дітей за руку, що може свідчити про турботу.

Обійми у Великій Британії більш поширені, ніж поцілунки в щоку, у тому числі іноді в ділових ситуаціях, як наприклад: останній день колеги на роботі. Британські обійми, як правило, досить короткі та легкі, без торкання передньої частини тіла. Українці ставляться до обіймів дуже тепло. Вони можуть довго обіймати іншу людину, що свідчить про їх відкритість. Можна сказати, що цей жест є досить важливим елементом невербальної комунікації серед українців. Вони не соромляться виражати свої почуття, використовуючи обійми, бо для них це як спосіб підтримки й взаєморозуміння з іншими. Підсумовуючи, британці досить стримані щодо дотиків, а українці досить тактильні, що виражається у їх діях.

Розглядаючи хронеміку, можна сказати, що вона поділяється на монохромну, поліхромну та варіативно поліхромну [8, с. 2]. До монохромної відносять країни, що відповідально ставляться до часу і виконують тільки одну справу, а саме: Велика Британія, США, Канада, Україна і т.д. Поліхромні – країни, які не дуже поважають час, тому можуть виконувати декілька задач одночасно, і від людей не очікується, що вони робитимуть якусь справу за один раз. Сюди можна віднести Індію, Пакистан, Мексику. Варіативно поліхромні – країни, що не можна віднести до монохромних та поліхромних, тобто: Італія, Бразилія.

Основними рисами британців є пунктуальність і дотримання графіків. Якщо збори заплановані опівдні, вони точно розпочнуться в зазначений час. Вони вважають, що важливо все виконувати вчасно. Їх комунікація зазвичай має чітку структуру, яка обмежена рамками часу, що прослідковується в їхньому загальному стилі спілкування. Українці можуть бути більш гнучкими щодо часу та графіків. Зазвичай під час неформальних зустрічей і розмов, де вони часто дозволяють собі затримки або зміни у планах. Ставлення до людських відносин та взаєморозуміння має важливе значення для українців, ніж суворе дотримання графіка. Також в Британії досить популярна культура черг. Черги для них є важливою частиною соціального порядку і показують їхню культурну традицію та повагу до інших. Хай то буде на касі, в метро або інших місцях, британці завжди будуть стояти в черзі попри те, скільки часу вони витратять. Можна сказати, що це показує їх вимогливість до порядку. Українці не дуже люблять стояти в чергах, витрачаючи власний час. Однак, вони теж будуть дотримуватися черги в громадських місцях. Проте, якщо хтось буде лізти без черги, то завжди знайдуться українці, які емоційно на це реагуватимуть, в той час, як британці просто покажуть поглядом своє невдоволення. Отже, британці дуже пунктуальні, організовані та уважні щодо використання часу, а українці більш гнучкі й менш орієнтовані на точність.

Щодо рухів голови, то варто зазначити, що британці зазвичай тримають голову прямо, лише з невеликими поворотами у бік, що підкреслює ввічливість та обережність у висловленнях під час розмови. В Британії люди часто підіймають брови, щоб наголосити на важливих моментах, а їх рухи головою є досить стриманими. В Україні можуть більш експресивно рухати головою. Під час спілкування, люди часто змінюють напрямок погляду, роблять різні повороти й нахили головою, що показує, наскільки вони зацікавлені темою

розмови. Крім того, українці можуть використовувати різні рухи голови, щоб підкреслити власні емоції. Наприклад, швидкі оберти головою можуть вказувати на обурення.

В Британії люди зазвичай демонструють розслабленість, вишуканість у своїх позах. Вони часто демонструють стриманість і формальність, тримаючи спину рівно. Зокрема, звичайний сучасний британський стиль, як британці стоять та сидять, демонструє примітну їх розслабленість. Навіть, коли присідають, вони це роблять з дуже стійкою, прямою позою, натягнутими ногами й спиною, що демонструє їх обережність та дотримання етикету навіть у таких простих діях. Досить часто британські чоловіки використовують позу «Схрещені ноги», а особливо в колінах. Перевага – схрещувати ноги, поклавши щиколотку на коліно, це часто називають «англійським» стилем або стилем «четвірка». В Україні люди використовують більш відкриті пози. Коли вони стоять, вони докладають зусиль, щоб тримати спину прямою, що вказує на їх відчуття впевненості та можуть проявляти більшу відкритість. Українці часто сидять «нога на ногу», бо така поза дозволяє людині відчувати себе більш зручно під час тривалого сидіння. В українській культурі досить популярна поза «Руки в боки», що демонструє впевненість і певну перевагу над іншою людиною [11, с. 310]. Зазвичай таку позу використовують жінки, щоб виразити власні думки або почуття незадоволення. Тож, рухи голови, пози в цих двох культурах можуть мати як і спільні, так і відмінні риси, що відображає культурні особливості.

Британці стосовно особистісної презентації не дуже переймаються. Загалом більшість з них носять простий, звичайний одяг. Для них головне – комфорт, а потім вже краса. У бізнес сфері звичайно вони носять консервативний одяг як для чоловіків, так і для жінок, де темні кольори та щільні тканини переважають. Таким чином, високопоставлені банкіри, державні службовці, юристи, бухгалтери все ще носять традиційні офіційні костюми. Представники інших професій одягаються інакше. Наприклад, ті, хто працює в рекламі або ЗМІ, прагнуть одягнути щось більш яскраве. Зокрема, вкрай неформальний одяг навіть не вважається доречним під час дозвілля. Багато британок віддають перевагу природному і простому стилю догляду, макіяжу. Тому не роблять манікюр або досить яскраві макіяжі через консервативний смак. Стосовно фізичних характеристик, то британці не дуже приділяють цьому увагу. Більшість не любить займатися спортом, а тому обирають просто подивитися різні спортивні матчі по телевізору. Щодо українців, то вони багато часу приділяють тому, щоб показати себе у кращому світлі. Зазвичай українки бездоганно одягаються і роблять собі макіяж, щоб мати кращий вигляд за всіх. Українки так завжди роблять для того, щоб створити враження, ніби вони вийшли з модного журналу. Зокрема, витрачають багато грошей на різні косметологічні процедури, догляд за обличчям, манікюр та різні б'юті-процедури. Українські чоловіки часто займаються спортом, щоб покращити власні фізичні властивості. Тож в Україні більше дбають про себе, аби презентувати себе якомога краще.

Таким чином, проаналізувавши невербальні елементи англійської та української мов можна сказати, що британці мають більш формальний спосіб спілкування, тоді як українці більш емоційні й використовують більше різних засобів, щоб передати власні емоції.

Вплив культурних аспектів також відіграє важливу роль у невербальній комунікації, бо кожна культура має власні традиції, звички та норми, які створюють різні засоби або елементи, за допомогою яких можна передати власні емоції й збагнути передану інформацію без використання слів. Їх розуміння сприяє покращенню міжкультурного спілкування та запобігає потенційних непорозуміннь. Необхідно усвідомлювати, що несловесне спілкування засноване на культурі. Вдала взаємодія з представниками інших культур певною мірою ґрунтується на здатності пристосовуватися або розуміти невербальну поведінку, пов'язану з іншими націями. Існує два основні культурні аспекти. Перший полягає у визнанні того, бодай якщо ми не знаємо конкретної невербальної комунікації з кимось з іншої культури, ми мусимо у всякому разі визнати, що існує потреба бути гнучким, ставити різні запитання і реагувати. Такий підхід розширює можливості для взаємодії й сприяє взаєморозумінню. Другий полягає у визнанні того, що існують різні аспекти несловесної комунікації, які відрізняються залежно від

культури. Входячи в нову культуру, потрібно бути обізнаним з її правилами та намагатися пристосуватися до них для того, щоб добре взаємодіяти з людьми. Тож, другий аспект вказує на те, що треба бути уважним і мати змогу пристосуватися до особливостей, правил іншої культури, щоб мати ефективне спілкування між людьми різних національностей. Ці основні два аспекти присутні в англійській та українській мовах.

В Британії культурні аспекти звичайно впливають на кінесику. Через те, що у британському суспільстві цінується етикет, манери, чемність та формальність під час самого спілкування, то вони проявляються через посмішку, яка є звичайною формою ввічливості, досить стримані жести, що відповідно прийняті до соціальних норм в цій країні. В Україні ці аспекти досить виражені через емоційність та енергійність. Всім відомо, що українці запальні, тому не можуть себе стримувати у вираженні інформації тільки словами, а застосовують різні допоміжні невербальні елементи, як наприклад, жести, щоб більш детально передати власний емоційний стан або наміри. Така експресивність робить їх спілкування більш живим і зрозумілим.

Щодо проксемики, то яскравим прикладом впливу є королівська родина. Оскільки ця сім'я є важливою частиною британського суспільства і представляє велич, традиції країни, то прості люди можуть брати з них приклад. Так, королівська родина завжди бере участь у формальних публічних заходах, де тримають відстань один від одного. Така манера поведінки може вплинути на те, як британці будуть сприймати дистанцію в публічному спілкуванні. В Україні на проксемику більше впливає культурна традиція, бо українці дружні та завжди мають бажання завести нові знайомства. Як правило, вони ставляться до людей відкрито, доброзичливо і люб'язно, що призводить до зменшення дистанції під час самого спілкування.

На британську окулесіку впливає більше етикет. Дотримання правил етикету і ввічливості в британській культурі проявляється через правильне ставлення до зорового контакту під час розмови. Тож, він якомога краще відображає культурні норми спілкування. Зокрема, вираз обличчя та як людина розмовляє можуть відображати соціальний статус і взаємини між людьми, що робить етикет важливою частиною культурного, формального спілкування в Британії. В Україні на окулесіку найбільше впливає культурна відкритість. Українці відомі своєю щирістю, відкритістю, теплотою, коли розмовляють з іншими людьми. Вони демонструють великий інтерес до зорового контакту, демонструючи свою зацікавленість і увагу до співрозмовника.

На паралінгвістику в Британії впливають зазвичай формальність і етикет. Британці використовують певну мовну форму для того, щоб відобразити культурні норми взаємодії. Для них головним є здатність вибрати правильний тон відповідно до контексту розмови та самого співрозмовника. Зокрема, сам етикет включає ввічливість, спокійність, роздумливість, що виражається у тому, як розмовляють самі британці, й показує їхню високу культуру спілкування. Через те, люди в Британії приділяють багато уваги інтонації, тону мови, вони мають вирішальне значення для розуміння самої інформації. В Україні на паралінгвістику впливає традиційність. Українці зазвичай можуть керувати власним голосом, щоб зосередити увагу на якомусь слові чи моменті. Відомо, що вони люблять співати, тому для них зазвичай нормально застосовувати ритмічність або музику у мовленні, але не в повсякденному житті. Вони можуть їх застосувати на певні свята, як наприклад, Різдво, Святвечір. Тому українці можуть бути досить голосними через цю певну манеру спілкування.

Щодо гаптики, то на неї впливають цінності та звичаї. Британці поважають власний особистий простір, тому цінують, коли люди їх просто так не торкаються. Зокрема, вони досить обережні щодо фізичного контакту і намагаються тримати дистанцію, якщо спілкуються з людьми, яких не знають. Щодо звичаїв, то вони можуть якоюсь певною мірою бути пов'язані з етикетом. Наприклад, звичайне рукостискання слугує формальним привітанням. Тож, такі засоби відображають британські звичаї та норми фізичного контакту в Британії. В Україні на гаптику мають вплив також цінності. В українському суспільстві фізичний контакт зазвичай відображає підтримку і близькість між людьми. Також вони

можуть демонструвати свої емоції в різних аспектах життя. Так, наприклад, у спілкуванні з близькими людьми цінність близькості й емоційного зв'язку може сприяти більшому фізичному контакту, скажімо, обіймів для того, щоб проявити більшу підтримку. В Україні також важливо дотримуватися особистого простору.

В британському суспільстві на хронеміку впливає культурна норма та етикет. Для британців досить важливо бути пунктуальним як на роботі, так і в соціальних контекстах. Зокрема, вони зазвичай стримані, коли йде мова про час. В Британії люди можуть спілкуватися невимушено, повільно, уникаючи надмірної емоційності щодо часу під час розмови. Така поведінка може бути пов'язана з їх загальною культурою ввічливості, а також збереження приватності, якщо мова йде про вираження особистих часових планів. Запізнення часто може бути прийнятим як неухважність або неповага. Тому варто дотримуватися узгоджених часових рамок, щоб не втратити довіру серед колег. В Україні впливає цінність на хронеміку. Так, українці можуть сприймати час як певну вартість, тому можуть дозволяти собі певну свободу у виразі часових обмежень під час різних ситуацій. Зокрема, через певні обставини можуть виникати затримки, що свідчить про культурний аспект розслабленого та несерйозного ставлення щодо запланованих дій.

Щодо рухів голови та поз, то на них впливають традиції в Британії. Використання поз і рухів голови означає, що вони відображають ввічливість, повагу та уважність до культурних норм, які існують та проявляються через певну мову тіла. Британці також дотримуються певного етикету під час офіційних зустрічей, дотримуючись протоколу і традицій. Крім того, рухи голови та пози можуть застосовуватися для вираження поваги до інших, що є частиною британської культури. В Україні на це впливає культурний контекст, а саме – традиції. Застосування різних поз та рухів голови свідчить про те, що через них можна виражати певні емоції під час спілкування і відображати конкретні цінності. Оскільки українці досить уважні до співрозмовника, побачивши кивання головою, вони розуміють, що це згода. Тому це свідчить про те, наскільки треба бути уважним в українському суспільстві.

На особистісну презентацію впливають формальність та етикет в британському суспільстві. Британці дотримуються соціального протоколу, тому їх особистісна презентація проводиться відповідно до встановлених правил. У них пріоритетом є збереження відповідного тону, простоти, стриманості й лаконічності, щоб забезпечити комфорт під час розмови. Тож, для британців ця особистісна презентація означає, що вона планується з урахуванням певної ситуації, наскільки добре знайомі зі співрозмовником та власних уподобань, і таке планування дозволяє людям в Британії виглядати більш стримано та відповідно до будь-яких умов. В Україні впливають більш традиції та цінності на особистісну презентацію. Так, ще з давніх-давен українці звикли багато часу приділяти собі. Ще тоді вони яскраво одягалися, чепурилися, щоб привернути до себе увагу.

Висновки. Отже, невербальна комунікація відіграє вагомий роль в процесі спілкування. Вона може бути навмисною або ненавмисною, є первинною, завжди здійснюється за допомогою сенсорних систем, таких як, слух, зір; несловесне спілкування є неоднозначною та її важко розкласти на окремі складові через застосування різних невербальних елементів: рухів тіла або виразу обличчя. Невербальна комунікація виконує різноманітні функції: заперечення, регулювання (контролювання), акцентування, замінювання та доповнення. До невербальної комунікації відносять кінесику, проксемику, окулесику, паралінгвістику, гаптику, хронеміку, рухи голови й пози, особистісну презентацію.

Порівняльний аналіз невербальних елементів англійської та української мов показав, що англійська комунікація більш стримана, консервативна щодо міміки, в той час, як українська більш експресивна й емоційна. Британці віддають перевагу власному простору, тому виявляють стриманість під час спілкування, а українці звикли досить близько підходити до співрозмовника. Британці також досить стримані щодо зорового контакту, а для українців це досить важливо, щоб розуміти певні емоції та настрій людини. У паралінгвістиці було визначено, що люди в Британії звикли досить спокійно, майже без емоцій розмовляти, а в

Україні голосно, дуже емоційно. З точки зору хронеміки, у Великій Британії організовано, дуже пунктуально і зосереджено ставляться щодо використання часу, а українці менш орієнтовані на точність, тому можуть не так серйозно ставитись до цього. Стосовно рухів голови та поз було досліджено, що британці досить часто тримають голову прямо через їхню обережність та ввічливість у власних висловлюваннях, а люди в Україні досить експресивно можуть рухати головою. Пози британців вишукані й розслаблені. Люди в Британії віддають перевагу натуральності, більш консервативному одягу, тому для них головне – це комфорт. В Україні люди багато часу приділяють тому, щоб гарно одягнутися або презентувати себе якомога краще.

Культурні аспекти також впливають на інтерпретацію невербальної комунікації. Так, на британську комунікацію впливають цінності, що виражаються у ввічливості, етикету, самоконтролю, а на українську більш впливає їх емоційність та запальний характер, що допомагає більш доступно передати власні емоції. На британську проксеміку впливає королівська родина, яка може давати певний приклад, а на українську діє їх культурна традиція. На британську паралінгвістику має вплив формальність та етикет, а українську – звичайна традиційність, характерна для українців. На рухи голови та пози людей в Британії і України впливають їхні традиції. Стосовно особистісної презентації британців, то впливає формальність і етикет, а на українців – традиції, цінності.

Таким чином, розуміння невербальних засобів англійської та української мов є досить важливим, актуальним елементом для того, щоб його вивчати й покращувати культурні навички комунікацій людей з різних культур, а невербальна комунікація в цілому може покращити здатність людини спілкуватися, залучатися і встановлювати значні взаємодії у повсякденному житті. Глибше розуміння цього типу комунікації може сприяти розвитку міцних взаємодій з іншими та покращення спілкування.

Список літератури:

1. Бабій Ю. А. Невербальні компоненти спілкування як засоби вираження емоцій та вивчення невербаліки у ЗЗСО (на матеріалі творів М. Коцюбинського) : дипл. роб. / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2021. 86 с.
2. Іванов Ю. Жести в різних країнах світу: як не схибити, спілкуючись «мовою пальців». URL: <https://pravda-news.com.ua/zhesty-v-riznyh-krayinah-svitu-yak-ne-shybyty-spilkuyuchys-movoyu-palcziv.html>
3. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування : навч. посіб. Харків: НФаУ, 2011. 137 с.
4. Agnus O. Proxemics: The Study of Space. *The Indian Review of World Literature in English*. 2012. Vol. 8, No. 1. P. 1–7.
5. Bancroft J. W. Research in Nonverbal Communication and its Relationship to Pedagogy and Suggestopedia: Bachelor thesis / University of Toronto. Toronto, 1995. 39 p.
6. Calub L. F., Calub C. L. Categories of Non-Verbal Communication: How to Improve Nonverbal Communication Skills. Philippines: Tarlac State University, 2023. 8 p.
7. Dash B. B. Significance of Nonverbal Communication and Paralinguistic Features in Communication: A Critical Analysis. *International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field*. Bhubaneswar, 2022. Vol. 8. P. 172–179.
8. Duranti G., Prata D. Everything is about time: does it have the same meaning all over the world? Amsterdam: Project Management Institute, 2009. 10 p.
9. Gamble T. K., Gamble M. W. Nonverbal communication. *Interpersonal Communication: Building Connections Together*. California: SAGE Publications, 2013. P. 150-187.
10. Huisman G. Social Touch Technology, Extending the Reach of Social Touch Through Haptic Technology: dissertation. Den Helder: University of Twente, 2017. 399 p.

11. Matsumoto D., Hwang H.-S. Nonverbal Communication: The Messages of Action, Space, Time, and Silence. *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication* / Ed. Jackson J. London: Routledge, 2020. 610 p.
12. Park W. The hand gestures that last longer than spoken languages. URL: <https://www.bbc.com/future/article/20210818-the-hand-gestures-that-last-longer-than-spoken-languages>
13. Roger E. Axtell. Essential Things to Know about Gestures and Body language. *Essential Do's and Taboos: The Complete Guide to International Business and Leisure Travel*. New Jersey: Wiley. 2007.
14. Volker A. Interpersonal Distance: Bachelor thesis / University of Twente. Enschede, 2020. 33 p.
15. Why don't people make eye contact in London? URL: <https://greatbritishmag.co.uk/uk-culture/why-dont-people-make-eye-contact-in-london/>

References:

1. Babii, Yu. A. (2021). *Neverbalni komponenty spilkuvannia yak zasoby vyrazhennia emotsii ta vyvchennia neverbaliky u ZZSO (na materiali tvoriv M. Kotsiubynskoho): diplomna robota* [Non-verbal components of communication as a means of expressing emotions and studying non-verbals in secondary education establishments (based on the works of M. Kotsiubynskyi) : Master's thesis]. Chernivtsi, Yurii Fedkovych Chernivtsi National University Publ., 86 p.
2. Ivanov, Yu. *Zhesty v riznykh krainakh svitu: yak ne skhybyty, spilkuiuchys "movoiu paltsiv"* [Gestures in different countries of the world: how not to make a mistake when communicating with the "language of fingers"]. Available at: <https://pravda-news.com.ua/zhesty-v-riznyh-krayinah-svitu-yak-ne-shybyty-spilkuyuchys-movoyu-palcziv.html>
3. Kaidalova, L. H. & Pliaka, L. V. (2011). *Psykhologhiia spilkuvannia : navch. posib.* [Psychology of communication: teaching manual]. Kharkiv, NFaU Publ., 137 p.
4. Agnus, O. (2012). Proxemics: The Study of Space. *The Indian Review of World Literature in English*, vol. 8, no. 1, pp. 1–7.
5. Bancroft, J. W. (1995). Research in Nonverbal Communication and its Relationship to Pedagogy and Suggestopedia: Bachelor thesis. Toronto, University of Toronto Publ., 39 p.
6. Calub, L. F. & Calub, C. L. (2023). Categories of Non-Verbal Communication: How to Improve Nonverbal Communication Skills. Philippines, Tarlac State University Publ., 8 p.
7. Dash, B. B. (2022). Significance of Nonverbal Communication and Paralinguistic Features in Communication: A Critical Analysis. *International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field*. Bhubaneswar, vol. 8, pp. 172–179.
8. Duranti, G. & Prata, D. (2009). Everything is about time: does it have the same meaning all over the world? Amsterdam, Project Management Institute Publ., 10 p.
9. Gamble, T. K. & Gamble, M. W. (2013). Nonverbal communication. *Interpersonal Communication: Building Connections Together*. California, SAGE Publ., pp. 150-187.
10. Huisman, G. (2017). Social Touch Technology, Extending the Reach of Social Touch Through Haptic Technology: Dr. thesis. Den Helder, University of Twente Publ., 399 p.
11. Matsumoto, D. & Hwang, H.-S. (2020). Nonverbal Communication: The Messages of Action, Space, Time, and Silence. *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication* / Ed. Jackson J. London, Routledge Publ., 610 p.
12. Park, W. The hand gestures that last longer than spoken languages. Available at: <https://www.bbc.com/future/article/20210818-the-hand-gestures-that-last-longer-than-spoken-languages>
13. Roger, E. Axtell. (2007). Essential Things to Know about Gestures and Body language. *Essential Do's and Taboos: The Complete Guide to International Business and Leisure Travel*. New Jersey, Wiley Publ.

14. Volker, A. (2020). Interpersonal Distance: Bachelor thesis. Enschede, University of Twente Publ., 33 p.

15. Why don't people make eye contact in London? Available at: <https://greatbritishmag.co.uk/uk-culture/why-dont-people-make-eye-contact-in-london/>

Objective. *The objective of the article is to identify and compare the features of non-verbal elements in English and Ukrainian communication.*

Methods. *The main scientific results are obtained applying a set of general scientific and special research methods, namely: analysis and synthesis of scientific literature on the problems of non-verbal communication; theoretical generalisation and specification; comparative method and methods of linguistic research.*

Results. *Non-verbal communication plays a significant role in the process of communication. It can be intentional or unintentional, is primary, always carried out with the help of sensory systems, such as hearing, sight; non-verbal communication is ambiguous and difficult to break down into separate components due to the use of various non-verbal elements: body movements or facial expressions. Non-verbal communication performs various functions: negation, regulation (control), emphasis, substitution and supplementation. Non-verbal communication includes kinesics, proxemics, oculomics, paralinguistics, haptics, chronemics, head movements and postures, and personal presentation.*

A comparative analysis of the non-verbal elements of English and Ukrainian shows that English communication is more restrained and conservative in terms of facial expressions, while Ukrainian is more expressive and emotional. The British prefer their own space, so they show restraint when communicating, while Ukrainians are used to getting quite close to the interlocutor. The British are also quite reserved when it comes to eye contact, while for Ukrainians it is quite important to understand certain emotions and moods. In paralinguistics, it is determined that people in Britain are used to speaking quite calmly, almost without emotion, while in Ukraine they speak loudly, very emotionally. In terms of chronemics, people in the UK are organised, very punctual and focused in their use of time, while Ukrainians are less focused on accuracy, so they may not take it as seriously. In terms of head movements and postures, it is found that the British often hold their heads straight because they are careful and polite in their expressions, while people in Ukraine can move their heads quite expressively. British postures are refined and relaxed. People in the UK prefer natural, more conservative clothing, so comfort is the main thing for them. In Ukraine, people spend a lot of time trying to dress well or present themselves in the best possible way.

Thus, understanding the nonverbal means of English and Ukrainian is a very important, relevant element to study and improve the cultural communication skills of people from different cultures, and nonverbal communication in general can improve a person's ability to communicate, engage and establish significant interactions in everyday life.

Key words: *communication, nonverbal means, kinesics, proxemics, oculomics, paralinguistics, haptics, chronemics*